

в соответствии с их административно-хозяйственным назначением; право о недрах регулируют отношения в сфере государственного геологического изучения недр, разведки недр, добычи полезных ископаемых, минерального сырья, подземных вод и лечебных грязей, строительства и эксплуатации подземных сооружений и другие специфические отношения; лесное право регулирует отношения по использованию и охране лесного фонда в целях извлечения основных и второстепенных лесных ресурсов, а также для удовлетворения иных потребностей и т.д.

Все отрасли права, входящие в структуру «*природоресурсного права*» имеют различные предметы правового регулирования и специфические, свойственные только им методы правового регулирования. Хотя следует сказать, что эти отрасли права имеют и ряд схожих элементов, но это обстоятельство не может служить основанием отнесения их к правовым институтам природоресурсного права и лишения самостоятельности в качестве отрасли права.

Вышеизложенные выводы позволяют рассматривать «*право о недрах*», как полноценную отрасль науки и учебную дисциплину. Если исследуемая отрасль казахстанского права ранее изучалась как наука «*горного права*», то на современном этапе развития общественных и производственных отношений, необходим более широкий подход и пора уже смело «*право о недрах*» называть одним из отраслей казахстанской юридической науки, а «*горное право*» рассматривать как один из его правовых институтов.

В связи с этим и в учебных заведениях необходимо преподавать *право о недрах*, как учебную дисциплину, вместо *горного права*. Это обстоятельство требует разработки новых учебников, учебных планов и программ по «*праву о недрах*» в более широком аспекте, чем горное право, с учетом наличия множества новых отношений, складывающихся в сфере изучения пользования воспроизводства и охраны недр.

Список использованных источников

1. Толковый словарь русского языка под ред. Ожегова С.И., Шведовой Н.Ю. – М., 1999. – с.939
2. Штоф А.А. Горное право. Сравнительное изложение горных законов в России и в главнейших горнопромышленных государствах Западной Европы. – СПб. 1896. – с.118
3. Стружков В.Д., Курс горного права. – СПб, 1907. – 310 с.
4. Мухитдинов Н.Б. Основы горного права. – Алма-Ата, 1983. – с.29.
5. Башмаков Г.С. Крупный шаг в развитии законодательства о недрах // Правоведение. – 1975. – №8. – С.97–103.
6. Елюбаев Ж.С. Проблемы правового регулирования недропользования: отечественный опыт и зарубежная практика. // Монография. // Алматы, – 2010, с.102-103.
7. Мухитдинов Н.Б., С.П.Мороз С.П. Горное право в Республике Казахстан. – Алматы, 2004. – с.53.
8. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды). – М., 1999. – с.221 с.
9. Калинин И.Б. Природоресурсное право. Основные положения. – Томск. 2000. – с.160.

УДК 340.1

ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНИХ ГРУП ТА СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ Л. ГУМПЛОВИЧА: ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ Бобровник С.В.

(доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права та держави
юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація. Визначено етапи дослідження наукової спадщини Л. Гумпловича. Наведено ідеї вченого щодо обґрунтування самостійного характеру соціології та започаткування політичної соціології. Проаналізовано наукові погляди Л. Гумпловича щодо соціальної групи як першоеlementу суспільства, ролі індивіда як провідника інтересів соціальної групи та теорії конфлікту як універсальної формули соціального розвитку.

Ключові слова: соціологія, політична соціологія, соціальна група, індивід, соціальний конфлікт.

Аннотация. Определены этапы исследования научного наследия Л.Гумпловича. Исследовано идеи ученого касательно обоснования самостоятельного характера социологии и начала политической социологии. Проанализировано научные взгляды Л.Гумпловича применительно социальной группы как

основы общества, роли индивида как средства интересов отражения интересов социальной группы, а также теории конфликта как универсальной формулы социального развития.

Ключевые слова: социология, политическая социология, социальная группа, индивид, социальный конфликт.

Annotation. Theories of social groups and social conflict L. Gumplowicz: meaning and significance for modern science

Defined stages of research scientific heritage L. Gumplowicz. Shows his ideas about the nature of self-study sociology and political sociology start. L. analyzed scientific views on social Gumplowicz as the element of society, the role of the individual as a conductor interest groups and social conflict theory as a universal formula of social development.

Keywords: sociology, political sociology, social group, individual, social conflict.

Зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, реформування основних сфер його життєдіяльності потребують солідної наукової основи, яку складають ідеї не лише сучасних вчених, а і мислителів, які найбільш яскраво відображають зміну епох та особливості перехідного періоду. Одним із таких представників соціології права ХІХ – початку ХХ століття є польсько-австрійський соціолог Людвіг Гумплович (1838-1909 рр.). Предметом його наукового інтересу стали проблеми співвідношення індивіда та суспільства, особливостей і динаміки соціальних груп, питання соціального розшарування, формування громадянського суспільства, ролі громадянської думки та способів подолання конфліктів. Актуальність дослідження наукових ідей Л. Гумпловича полягає у започаткуванні ним теорій соціальних груп, конфлікту та політичної соціології, які є актуальними і на сьогодні. Як справедливо зазначав П. Струве, Л. Гумплович висловив свої оригінальні погляди на основні питання державознавства, які в його вченні зливаються із соціологією [1, с. 900].

Процес дослідження наукової спадщини Л. Гумпловича можливо розподілити на декілька етапів:

- 20-30 рр. ХХ ст. перші коментарі ідей Л. Гумпловича В. Зомбартом та А. Фіркантом, які вважалися за важливістю після М. Вебера;
- 50-60 рр. аналіз Л. Гумпловича у польській науці Я. Щепаньським, який вважав вченого однією з ключових фігур, сприяючих розвитку основних напрямків соціології;
- 60-70 рр. ідеї Л. Гумпловича щодо соціальної групи як центрального елементу соціального світу стають частиною американської соціології;
- 80-ті роки ХІХ ст. – переклад праць Л. Гумпловича на російську мову та включення його ідей до лекційних курсів О. Блоком, М. Коркуновим, М. Чижовим, М. Палієнком;
- 20-30 рр. ХХ ст. спад інтересу до ідей Л. Гумпловича у радянській науці як соціал-дарвіністських та расистських;
- 80-ті рр. ХХ ст. поява на пострадянському просторі окремих наукових робіт, які характеризують наукову спадщину Л. Гумпловича, і мають швидше ознайомлюваний характер.

Сучасна вітчизняна наука характеризується відсутністю комплексних теоретичних досліджень творчої спадщини Л. Гумпловича.

Метою цієї публікації є визначення ролі Л. Гумпловича у формуванні сучасних теорій груп та конфлікту в соціології.

Важливим напрямком наукових досліджень Л. Гумпловича є обґрунтування самостійного характеру соціології. У своїх працях «Основи соціології», «Соціологія і політика» він порівнює соціологію з історією культури, статистикою, політичною економікою філософією історії та філософією права. Предметом соціології вважається індивід як продукт соціальної групи, соціальні групи та соціальні процеси як результат взаємодії цих груп. Соціологія повинна вивчати соціальні закони і явища, які існують об'єктивно, не залежать від волі та бажання індивідів і є результатом взаємодії декількох соціальних груп.

Л. Гумплович, на відміну від інших соціологів того часу, в якості елементу взаємодії розглядає групу, а не індивіда. Цю взаємодію він розуміє як конфліктне об'єднання соціальних груп. Саме тому Л. Гумпловича вважають засновником уявлень про соціологію як науку про соціальні групи [2, с. 133]. Саме вони були покладені в основу асоціативної (соціально-структурної) традиції у визначенні предмета соціології.

Л. Гумплович сприяв переміщенню уваги соціологів від аналізу суспільства взагалі до вивчення соціальної групи та внутрішньо-групових і міжгрупових відносин як єдиного можливого засобом пізнання соціального світу. При цьому вчений виокремлює дві частини предмета соціології – статичну і динамічну. На його думку, статика забезпечує опис соціальних груп як існуючих, так і тих, що існували колись, їх «взаємних, просторових відносин» [3, с. 64]. Завданням цього рівня соціології є опис існуючих соціальних груп, їх характеристика, визначення матеріальних, духовних, політичних і гуманітарних інтересів, навколо яких створюються ці групи [4, с. 186]. Динамічний аспект соціології пов'язаний із законами еволюції соціальних груп, їх природними інтересами та взаємодією груп, результатом якої є соціальна еволюція [3, с. 65].

І хоча розподіл філософії на статику і динаміку вже було обґрунтовано О. Контом, Л. Гумплович розкриває цю ідею, підкреслюючи своєрідність соціальних явищ, які не залежать від психічних і фізичних інтересів індивідів, а формуються під впливом інтересів соціальної. Він зазначає, що «індивід не відокремлений від власної групи», «він духовно і соціально приймається до уваги лише як атом певної групи, як самостійний фактор він не має в соціології або ж ніякого, або ж лише мінімального значення; індивід обумовлений власним середовищем без свідомо [4, с. 183-184]. Згідно Л. Гумпловичу соціологія приносить у жертву людську особистість, індивід у соціології випускається у соціології до положення нічого не значущого нуля [5, с. 51]. Саме ці погляди надають можливість вважати Л. Гумпловича представником соціального реалізму та соціального детермінізму в соціології, адже першоосновою соціального вважається група, а індивід розглядається як вдавана реальність, яка формується та змінюється під впливом суспільства.

На думку вченого, важливого значення для аналізу соціальної групи має мислення. Л. Гумплович аналізує спосіб мислення суб'єктів суспільних відносин, виходячи від їх належності до певної соціальної групи. Він вважає, що провідну роль у формуванні мислення індивіда відіграє його економічне положення, яке безпосередньо покликає індивіда до діяльності, примушує його до певного способу життя та викликає певні ідеї та помисли [6, с. 42]. Таким чином, за громадською думкою індивіда постають інтереси його соціальної групи: «громадська думка – проект суспільного життя, тобто не особистих інтересів, а відносин одного з одним багатьох людей, а ним ним керують інтереси групи [3, с. 84].

Отже, одиницею соціального виміру Л. Гумпловича є соціальна група. З огляду на те, як часто Л. Гумплович говорить про групи, можливо зробити висновок, що це головна тема його праць, хоча вчений і не обґрунтував чіткого визначення цієї категорії. Лише із контексту більшості робіт ми можемо зробити висновок, що соціальна група – це існуюча тривалий час організаційна спільність людей, об'єднаних на основі спільності інтересів, під яким розуміється спільне устремління людей до задоволення їх потреб. Характеризуючи групу Л. Гумплович чітко не визначає сутності її соціальності. Вона не є конкретною, оскільки ми не можемо її сприймати безпосередньо за допомогою наших відчуттів, не є вона і абстрактною, оскільки відображає інтереси індивідів, які є спільними. Основним способом співіснування цих груп є «конфлікт» та боротьба.

Л. Гумплович обґрунтував можливість виокремлення 2-х форм класифікації соціальних груп. Вони створювались в результаті еволюції шляхом диференціації чи інтеграції первинних соціальних груп. Вчений розрізняв пануючі та підлеглі; первинні та вторинні групи. Пануючі та підлеглі групи виникають на основі здійснення ними устремлінь до влади. Саме тому Л. Гумплович іменував ці групи класами. Одна із цих

груп посилює експлуатацію підлеглих груп, а останні збільшують силу супротиву та зменшують залежність від пануючої групи.

Згідно Л. Гумпловичу індивід належить до багатьох груп, які взаємодіють між собою. Ця взаємодія може мати потрійний характер, і бути взаємовиключною (відносини держав), концентрично виключаючі (відносини класів, прошарків) та частково-схрещувані (коли індивід належить одночасно до декількох соціальних груп) [3, с. 64-65].

Важливою для характеристики соціальних груп є їх динамічна складова, що полягає у конфліктній взаємодії цих груп. В державно-організованому суспільстві цей конфлікт тягне боротьбу між соціальними групами за владу. Вперше за довго до ідей Л. Козера та Р. Дарендорфа була здійснена спроба осмислення феномену конфлікту у соціології. Соціальний конфлікт визначається через протиріччя, притаманні соціальній структурі. Конфлікт визначається як постійний компонент суспільного життя та фактор соціального розвитку. Існування конфлікту у суспільстві в реальному житті обумовлює належність ідей Л. Гумпловича до реалістичного підходу.

Конфлікт, на думку Л. Гумпловича, не підлягає моральній оцінці, його не можливо виключити із суспільної взаємодії, оскільки він є конструктивним феноменом суспільства. Конфлікт є засобом соціальної еволюції тому, що в його результаті формується нове співвідношення соціальних груп у суспільстві [7]. Л. Гумплович є засновником конфліктологічного підходу до аналізу суспільства в соціології. Він обґрунтував власну теорію конфлікту, основні положення якої знайшли розвиток у конфліктології ХХ ст. Основними серед них є наступні:

- конфліктний характер взаємодії соціальних груп є атрибутом будь-якого соціального явища;
- конфлікт є нормальним соціальним явищем;
- в процесі суспільного розвитку відсутня негативна функція конфлікту;
- джерелом конфлікту між групами є егоїстична поведінка членів груп, устремління покращити власне становище у суспільстві;
- у державно організованому суспільстві протилежність між правлячою меншістю та підлеглою більшістю є вічним фактором різноманітних соціальних конфліктів;
- соціальний процес виявляється у формі постійної зміни форм та змісту групових конфліктів;
- конфліктність виявляється на рівні боротьби інтересів соціальних груп, оскільки індивідуальні почуття не мають жодного значення;
- результат конфліктної боротьби залежить від ступеню дисциплінованості та організованості всередині групи.

Важливою заслугою розуміння конфлікту Л. Гумпловича є введення до соціології поняття сингенізму, що означає відчуття солідності між членами одного співтовариства. Гумплович вважає джерелом формування цього почуття кровну спорідненість, спільність мови, релігії, освіти, інтересів. Фактори, що обумовлюють феномен сингенізму є особливими для кожної соціальної групи, однак завжди супроводжується відчуттям ворожечі до інших груп, бажанням підкорення та експлуатації членів інших груп для власного блага. Результатом синергізму є можливість забезпечення єдності в межах однієї соціальної групи у випадку її конфліктної взаємодії з іншою. Така єдність сприймається як еталон поведінки, яку Л. Гумплович назвав «етноцентризмом», визначивши цю категорію як мотиви, виходячи з яких кожний народ впевнений, що займає найвище місце не лише серед сучасних народів та націй, а і в порівнянні з народностями історичного минулого [8, с. 138].

Конфліктологічна теорія Л. Гумпловича виникла під впливом ідей К. Маркса, який вважав, що елемент боротьби є постійним явищем. Тому вчений такому фактору, як конфлікт надавав провідного значення, спрощуючи їх роль у суспільних перетвореннях і характеризуючи конфлікт лише в якості їх причини.

Ідеї Л. Гумпловича щодо соціальних груп та теорії конфлікту знайшли позитивний відгук серед вчених. Одним із перших соціологічних заслуг вченого визнав Лестер Уорд, назвавши його конфліктно-расову теорію найбільш важливим внеском у соціологію з часів О. Конта та Г. Спенсера [9, р. 77-78, 188]. Ф. Карпф справедливо зазначав, що теорії Л. Гумпловича призвели до збалансування точок зору щодо взаємодії індивідуальних і соціальних елементів в соціальному процесі [10, р. 71].

У вітчизняній соціології ідеї Л. Гумпловича не знайшли широкої підтримки, оскільки по-перше, відсутній переклад його основних праць на українську мову (у кращому випадку вони є у російськомовних виданнях), по-друге, дещо насторожує вчених термін «раса», який часто вживається вченим. Однак, під нею він розуміє етнічний колектив, що історично сформувався та об'єднаний соціокультурними ознаками. Саме таке розуміння раси є значним аргументом, відкидаючим расизм, зміщуючи акцент на соціокультурну складову цього феномена.

Виходячи із викладеного вище справедливим є висновок про те, що основні аспекти теоретичної соціології Л. Гумпловича відображені у формі теорії груп та теорії конфлікту. Вони знаходились в межах пануючої того часу позитивістської теорії і сприяли науковому самовизначенню соціологічної науки. Вченого справедливо називають засновником проблематики конфліктної взаємодії соціальних груп в соціології. В сучасній науці витребуваними є ідеї Л. Гумпловича щодо розуміння соціальної групи як спільності людей за інтересами; соціального процесу як зміни форм конфліктної взаємодії груп та особистості як продукту і результату функціонування соціальної групи.

Відносини між різноманітними соціальними групами, на думку Л. Гумпловича, складають основу політики. Саме різноманітні людські колективи, а не особистість і суспільство відіграють провідну роль в політиці. Застосовуючи основні теоретико-методологічні положення соціології до сфери політики, Л. Гумплович вважає, що для неї мають значення два різновиди груп: прості (вихідні) та складні. Боротьба цих груп і визначає історичну політику, яка являє собою спочатку боротьбу різноманітних племен та орд, що засновані на найпростіших тваринно-людських інстинктах, що в соціальних відносинах не є результатом соціальних переворотів. На думку Л. Гумпловича, специфіка політичної сфери на початковому етапі суспільного розвитку – це боротьба за матеріальні ресурси для задоволення найпростіших потреб. Результатом цієї протидії є формування складних груп – прошарки, класи і держава. Звідси вірний висновок про те, що Л. Гумплович є автором теорії походження держави із соціального насилля однієї раси над іншою, із природної еволюції.

Згідно Л. Гумпловичу держава виникає насильницьким шляхом завоювання. З метою встановлення власного панування, переможці здійснювали ряд організаційних засобів. Їх результатом стало виникнення держави, як способу панування одних соціальних груп над іншими. Держава є організацією меншості над більшістю, засіб осілого народу певної раси чи етнічної групи [10, с. 69]. В різних роботах Л. Гумпловича визначено різні аспекти держави. Вона сприймається як «явище соціальне», яке зобов'язане своїм виникненням та розвитком закономірному впливу соціальних елементів [11, с. 178], як «організацію господарства, організацію праці, засновану на примусі» [12, с. 190], як «апарат соціальної експлуатації» [3, с. 71], як «вищий ступінь розвитку всіх форм співжиття» [3, с. 79]. Однак сутність держави визначається як організація владарювання в інтересах правлячої групи.

З утворенням держави здійснюється диференціація суспільства на багатоманітні гетерогенні соціальні групи, що утворюються на основі економічних, соціальних та моральних факторів, які є спільними. Використовуючи категорію «клас», вчений характеризує соціальні групи по політичному принципу на пануючі та підпорядковані соціальні елементи. Оригінальними є уявлення Л. Гумпловича про середній прошарок суспільства. На відміну від вищого та нижчого прошарків, які виникли шляхом диференціації класів по мірі збільшення розподілу праці, середній клас формується

переважно з іноземних купців. В подальшому поряд з промислово-торговою групою шляхом професійної диференціації середній клас утворюють групи лікарів, адвокатів, суддів та чиновників.

Середній клас відіграє роль посередника між двома основними класами суспільства. Він виконує функції:

- охорони інтересів правлячого класу;
- контролю обов'язків підданих;
- послаблення соціальних конфліктів;
- зменшення рівня протидії вищого та нижчого прошарків;
- сприяння збереженню суспільної цінності і стабільності.

Л. Гумплович уявляє суспільство як взаємодію груп одна з одною, а політичний процес як боротьбу груп за владу, можливість розподіляти ресурси. Групи діють через державні структури влади, які є відображенням боротьби груп та залежать від їх діяльності. При цьому, характеризуючи структуру суспільства, Л. Гумплович не розрізняє понять «клас» та «прошарок», характеризуючи їх як тотожні, а категорію «соціальна група» вважає найширшою за обсягом і значенням.

Влада у державі, на думку Л. Гумпловича, здійснюється у два етапи. Спочатку панівний клас здійснює владарювання шляхом силового тиску. В подальшому – шляхом підтримки певного правопорядку, певного балансу між сферами владарювання нерівних соціальних елементів в державі. Ця теорія репрезентована в біхевіористських концепціях, визначаючих політику в сучасній демократичній державі як суперництво різноманітних зацікавлених груп, що забезпечують баланс національних інтересів. Саме тому Л. Гумплович обґрунтовує уявлення про політику як владно-конфліктні відносини між групами. Боротьба між різними групами за державну владу, панування складає стрижень суспільно-політичного життя в державі. Хоча в цьому випадку боротьба має форму юридичної боротьби. Соціальна неоднорідність та нерівність є необхідною передумовою права, що виникає і функціонує лише в державі, являє собою соціальне явище, тобто форму суміжного життя, створену боротьбою різнорідних груп [6, с. 58]. Згідно Л. Гумпловича, право є тимчасовим компромісом між цими групами, встановлює межу сфер їх влади та діяльності. Право вказує на межу, на якій зупинилась боротьба соціальних елементів за владу і є предметом постійної боротьби між ними. Засобом вираження реальних політичних відносин є правопорядок. Хоча слабкість соціальної теорії права полягає у розмитості, нечіткості поняття права і його меж, що обумовлює можливість порушення закону в суспільстві.

В роботах Л. Гумпловича відсутні дослідження соціальної влади. Однак на основі узагальнень його ідей про державу, можливо прийти до розуміння державної влади як верховної, примусової та неподільної сили. Верховенство державної влади полягає у підкоренні всіх людських спільностей державній владі, якою володіє правляча меншість. З верховенства влади випливає її неподільність, тобто неможливість розподілу державної влади та можливість розподілу компетенції. Вчений зазначає, що «державна влада виявляється в різноманітних напрямках – як влада постановлююча, виконавча, судова, адміністративна, законодавча, поліцейська. Однак, по суті вона завжди залишається єдиною, неподільною і суверенною державною владою, що може переносити свою діяльність на різноманітні, особливі органи, але цим вона не розподіляється [10, с. 270]. Л. Гумплович вбачає основу влади не лиш в майновій нерівності, але і в нерівності, що випливає із різноманітності в «територіальному зв'язку суміжного життя», «суміжному суспільному житті», «походженні, економічній діяльності, релігії, мові, національності».

Держава є динамічним явищем, тому найважливішим питанням соціології є проблема закономірностей її розвитку. Розвиток держави являє собою постійний ряд змін як наслідок взаємодії та протидії складаючих її елементів. Л. Гумплович сформулював ряд законів розвитку держави. Вищий з них полягає в бажанні держави примножити власну силу і могутність [3, с. 160]. Вторинні закони розвитку держави полягають у наступному:

- в національній державі агресивна політика більш сильна, оборонна – більш досконала;
- устремління держави до збереження політичної рівноваги;
- принципом внутрішньої політики є боротьба за верховенство певних груп в державі;
- зовнішня політика держави має визначальну роль по відношенню до політики внутрішньої [3, с. 76].

Л. Гумплович критикував теологічні трактування держави та теорію суспільного договору. Оскільки він виходив із постулату соціальної нерівності, то критично відносився до теорії ідей рівності та свободи, які вважає невірними. Він відкидає наявність невідчужуваних прав людини. На його думку, вони є результатом переоцінки цінності життя людини. «Свобода та рівність несумісні з державою, вони – безпосереднє заперечення останнього». Для людей немає іншого вибору, окрім держави [6, с. 61].

Виходячи із викладеного вище можливо зробити наступні висновки:

1. Л. Гумплович розподіляв ідеї соціального розподілу та соціального детермінізму в соціології, вважав першоелементом соціальну групу, розглядаючи індивіда як провідника інтересів соціальної групи.

2. Австрійський соціолог досліджував форми мислення в їх взаємозв'язку з історичною епохою.

3. Вчений одним із перших в соціології сформулював власну теорію конфлікту. Він обґрунтував універсальну формулу соціального розвитку, довівши, що атрибутом будь-якого соціального процесу є боротьба за владу.

4. Л. Гумплович є одним із основоположників політичної соціології. Він з позицій консерватизму зробив спробу вирішити ряд проблем, пов'язаних з сутністю і генезою держави, права та моралі, співвідношення політики і соціології.

5. Визнаючи відносність деяких соціологічних поглядів Л. Гумпловича, їх протирічність та недоліки, очевидні на фоні наступних досягнень суспільних наук, ми вважаємо, що він одним із перших дослідив проблеми теорії конфлікту, теорії соціальних груп та політичної соціології.

Список використаних джерел

1. Струве П.Б. Гумплович Людвиг // Энциклопедический словарь / изд. Ф.А. Брокгауз и И.А. Ефрон. – СПб, 1898. – С. 899-900.
2. Осипова Е.В. История социологии // Справочное пособие по истории немарксистской западной социологии. – М.: Наука, 1986. – 511 с.
3. Гумплович Л. Социология и политика. – М., 1895. – 122 с.
4. Гумплович Л. Индивидуализм, группа и среда // Жизнь. – 1899. – Т. 8. – С. 181-188.
5. Гумплович Л. Социологические очерки. – Одесса, 1895. – 98 с.
6. Гумплович Л. Основания социологии // Западно-европейская социология XIX – XX века / Под ред. В.И. Добренькова. – М.: Издание Международного университета Бизнеса и Управления, 1996. – 520 с.
7. Гумплович Л. Очерк истории социологии. – СПб, 1899. – 130 с.
8. Гофман А.Б. Семь лекций по истории социологии. – М.: Мартис, 1995. – 204 с.
9. Social Darwinism im American Thought. – Boston, 1972. – 248 p.
10. Гумплович Л. Общее учение о государстве. – СПб, 1910. – 516 с.
11. Гумплович Л. Основы социологии. – СПб, 1899. – 360 с.

ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОБМЕЖЕННЯ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Кобан О.Г.

(кандидат юридичних наук)

***Анотація.** У статті розглядаються теоретико-методологічні проблеми правового обмеження влади, основу якого складає конституційне обмеження влади..*

***Ключові слова:** обмеження влади, конституційне обмеження державної влади.*